

1700-ԱՄՅԱԿ

ՎԱՐՈՒԺԱՆ ՊԼՈՒՋՅԱՆ

ՍՈՒՐԲՆ ԱԿԱՆՋԻՆ Ի՞ՆՉ ԱՍԱՑ...

Մանչուկը կառուցվող շենքի քարերն է հաշվում. «Սա՛ պիտի նվագի, սա երգի... ֆիլհարմոնիա է»: Ներս է մտնում: Խոնավ է, ծածկը դնելուց հետո՝ մաս խավար: Առջևում ուրիշ դռներ կան: Մտնում, մայում է կամարին. «Ինչ բա՛րձր է»: Վերին պատշգամբի պատուհաններից լուսաշերտեր են իջնում, հեմվում ետնաքեմին: Երգող, նվագող շերտերը՝ խորհրդավոր՝ «եկեղեցու մման»: Երգ, նվագ, հետո՝ շոյող մի ձայն.

- Էդի՛կ, Էդի՛կ, լավ լսիր: Այս բեմի համար մի աղոթք էլ դու ես ստեղծելու: Սրտնեղած մարդիկ կգան, կլսեն, կգոհաման, կօրհնեն: Հավատա՛, աշխատի՛ր, և Աստված կտա:

Ցնցվել, կարկամել է: Սթափվում, տուն է վազում, լսածը պատմում մորը՝ ժպտերես տիկին Նատալիային: Մայրն ասւմ է. «Սուրբն էր, ասած կլինի: Միայն մարգուսից չուշանա: Մարգիչդ երեկ գովում էր քեզ, տե՛ս, համկարծ չբողոքի»: Մարգագետնով պարկը վերցնում, վազում է: Մարգադահլիճ: Պտտաձող, գուգափայտ, օղակներ, մծույգ և ... ամենակարևորը՝ դաշմամուր, դաշմամուրի մոտ՝ գեղեցիկ մի դաշնակահարուհի: «Այսօր, տեսնես, ի՞նչ է նվագելու»: Վալս, քայլերգ, ծորուն մի մեղեդի, բայց ո՛չ առավոտյան լսածը: Առավոտվանն ուրիշ էր:

Ծաշից հետո հարևանուհու դուռն է ծեծում, մրա սիրալիր հրավերով մատում դաշմամուրի առաջ, մեկ մատով, անկա բոլոր մատներով, վերջապես՝ ասիերով փորձում խորհրդավորը ոգեկոչել... Լսողությունն արտաբերածից անջատում, մտովի գնում է Սրբի կիսախավարը: Մի պահ, և մորից առօրյան է: Այսպես՝ տարիներ:

Մարզվում, սովորում, կարդում է, հրապուրվում հոր՝ գեղանկարիչ Դրաստամատ Սադոյանի նկարներով, փորձում նկարել: Մատիտով, ջրաներկով, յուղաներկով քսում, համադրում, ուրախանում, հիասթափվում է և ... համառորեն սպասում, որ գույները մի օր կերգեն, կնվագեն...

Մարմնամարզիկ է, Հայաստանի պատանեկան հավաքականի անդամ: Չեմպիոնի դափնիներ է երազում: Մարզասարքերից պտտաձողն է հարազատ: Հարազատն էլ դավաճանում է. արևապտույտի թափից պոկվում, տապալվում է գետնին, երկու ձեռքը կոտրում: Դեկտեմբերի 21-ին՝ Ստալինի ծննդյան օրը: Ինչո՞ւ ...

Հունվարին «Անուշ» օպերայի հերթական պրեմիերան է: Գիպսը չհանած՝ վազում է թատրոն: Գոհար Գասպարյանի և Ավագ Պետրոսյանի ծաղկուն տարիքն է: Նրանց երգից, օպերայի մեղեդային անընդհատ հոսքից հուզված՝ վերադառնում է տուն:

Ուշ գիշեր է: Գլխում «Անուշի» երաժշտությունն է և երաժշտությունը պարբերաբար ընդհատող մի միտք. «Մարզվել, դաշնամուր նվագել կկարողանա՞մ»:

Գիպսը հանել են, և ... աչ ձեռքի ոսկորը ծուռ է կպած: Այս հարվածն ավելի ցավոտ է:

.Սպորտով կռած կամքն Արցախում վիրավորված մարտիկներին, դեռ չսպաքինված, մորից Արցախ է մղելու, և արդեն ճանաչված կոմպոզիտոր Էդվարդ Սահոյանը զարմանալու, հիանալու է նրանց սխրանքներով: Հիսնականների պատանին էլ ի՞ր կոիվն ունի. վիրաբույժի սխալն ուղղելու համար ձեռքը ժամերով պահում է ծանր իրերի տակ, կոտրված տեղից, վերջապես, մորից կոտրում: Մեկ ուրիշ բժիշկ գործընկերոջ արածը շտկում է: Չեմպիոն, իհարկե, չի դառնա, բայց մարզիչ կլինի, իր մեծն մեկ ուրիշի կօգնի: Իսկ երաժշտությունը... Առայժմ դաշնամուրից դաշնամուր է վազում. որն ազատ լինի: Փորձում է լսածն արտաբերել, իրենը հորինել: Դպրոց, ինստիտուտ, ասպիրանտուրայի հետանկար՝ ի վերջո լուծվում են նվագելու, հորինելու գաղափարի մեջ: Տանը դաշնամուր ունենալն ու երաժշտական կրթությունը շարունակում են երազանք մնալ: Երազում մորից տաճարի լուսասյուներն է տեսնում: Հարցնում է՝ «Իսկ մեղեդի՞ն»: Սուրբն ասում է՝ «Դա էլ կլինի, վաղը սկիզբն է»:

«Հայր մեր, որ յերկինս ես...» Վերջերս սերտածը միանում է երազի լուսախաղին, սահում մինչև արևածագ:

Ջարթնում է: Մայրն օրվա թերթերն արդեն բերել է: Մեկը ձեռքն է առնում, մայրն, աչքերին չի հավատում. «Ժողովրդական կոմերվատորիա են բացել»: Գիշերվա երազի շարունակությունն է:

Դիմում, քննություն: Ասում են՝ «ընդունված եք»: Վարպետն էլ Ալեքսանդր Հարությունյանն է լինելու: Երաժշտական տարրական գրագիտությունից մինչև կոմպոզիցիայի առաջնեկները, դրանցից հետո էլ գիշերը հաճախ ցերեկ է դառնում:

Բժշկական ինստիտուտի մարզադահլիճի կամ Սայթ Նովայի անվան դպրոցի դասարանների՝ իրեն տանջող դաշնամուրները տանջելով:

Խոստումնալից երիտասարդին սպորտային բժշկության ամբիոնն ուղարկում է Մոսկվա՝ կատարելագործվելու, դիսերտացիա պաշտպանելու: «Դիսերտացիան, մտածում է, այստեղ էլ կպաշտպանեմ», բայց հիշելով Արամ Նաչատրյանին, Սարգիս Բալասանյանին, կոմպոզիցիայի մրանց դասերին մերկա լինելու հեռանկարը՝ գնում է:

Անձնական հմայքը, բարությունը հաճախ չբացվող դռներ են բացում. Նաչատրյանն էլ, Բալասանյանն էլ, Էդիկին տեսնելով՝ ծպտում, դասարան են հրավիրում: Բարեկամացել է ծագող աստղեր Ծնիտկեի, Դեմիսովի, Արվո Պյարտի հետ: Վերջինիս տեսնելու համար Ցալլին է գնում... Այս բոլորը՝ ասպիրանտական դասերի արանքներում: Մի արանք էլ գիշերն է, որ հաճախ անցկացնում է մոտակա գործարանի ակումբի դահլիճում դաշնամուրի առաջ. մեկ-երկու հանդիպումից հետո՝ պահակն էլ մրա բարեկամն է: Այստեղ տակտ-տակտի ապագայի մեծակերտի՝ «Երեք խոսք Հայաստանի մասին» սիմֆոնիայի առաջին տարբերակն է շարվում: Բսան տարի անց արդեն կայացած կոմպոզիտորը կվերամշակի սա և 88-ի զարթոնքին կմերկայացնի որպես գալիք Անկախության կանխագուշակում: Գևորգ Մուրադյանի ջանքերով՝ սիմֆոնիայի ձայնագրությունը ռադիոյի ոսկե ֆոնդում կլինի, բայց մախ դիսերտացիայի պաշտպանությունն է, աշխատանք բժիշկների կատարելագործման հայաստանյան ինստիտուտում, զուգահեռ՝ կոմերսիալ տրիպի կոմպոզիցիայի ֆակուլտետը, Ալեքսանդր Հարությունյանի՝ երաժշտական իմաստնության դասերը: Մեր երաժշտության մեջ այս փուլը մնալու է «Ժրագ», «Քանի» ասես, «Հառաչես», «Կանչես հողի վեր» քառապատումով, որ քուչակյան հայրենների երաժշտական մոր վերընթերցում է: Մամուլային խոհափիլիսոփայական պատում-նաշարից հետո Սադոյանը բանաստեղծի սիրտ քնարն է մյուս դարձել և արդեն հոչակ վայելող մախորդի գնահատականն է կարդում. «Սադոյանի հայրենների երաժշտական լեզուն ճշմարիտ է մերձեցված կոչվելու չափ, հավաստի է գեղեցիկ կոչվելու աստիճան: Սրա շնորհիվ կոմպոզիտորը Քուչակի հետ հոգևոր կապի իրավասությունն է ստանում»:

Ավարտական աշխատանքի՝ «Երկրորդ սիմֆոնիայի» մեջ, ինձ համար անսպասելի, Օստիտ «Հայրուրն» եմ լսում, իմ սիրելի Հայրիկի՝ Հայրիկ Մուրադյանի երգածը: Ժողովրդական մեղեդու մամն վերիմաստավորումը ողջունում եմ: Ավելի կատարյալն այս առումով ժողովրդիս երաժշտական մտածողությունը վերջին տասնամյակներին պայմանավորող հիմնավորք երգերից՝ «ժողորտիկ»-ից, «Նիյնըմ-նիյնըմ»-ից, «Տանաներից», «Գորանուց» վերաճած քառամաս սյուիտն է թվում, որի կատարումից հետո մուլնիսկ սովորաբար զուսպ Ռուբեն Ահարոնյանն ասում է. «Այս գործի հեղինակը տաղանդավոր է»:

Նորաթուխ երկերի մի ընտրանի հասնում է Կիևի «Հարմոնիա» կամերային անսամբլին, չեխական «Կիմցլ» լարային քառյակին, Հաննովերի հնգյակին, Կիևցի դիրիժոր Ֆյոդոր Գլուշչենկոյին, ուրիշների, որոնք Սադոյանի երաժշտության հաճախ առաջին կատարողներն են: Հայի ճակատագիր է. սկզբից օտարը պիտի ճանաչի, հետո մեք, մույնիսկ այն դեպքում, երբ մյուսը ճանաչման արժանի է, ասենք, կամերային երեք օպերա: Մեկը՝ «Մարիա Վոլկոնսկայայի հուշագրերը» մեմախոսությունը, Էլլադա Չախոյանը կատարեց «Հարմոնիայի» հետ և հետո միայն ձայնագրեց Երևանում Գևորգ Մուրադյանի ղեկավարությամբ, Գլուշչենկոյի մվագախմբի հետ մույն Կիևում շնչավորեց «Է՛յ, ո՞վ կա այդտեղ» երկխոսություն-օպերան ըստ Վիլյամ Սարոյանի... Կվարտետ, սիմֆոնիա, ո՞ր մեկն ասեմ, որ մախ «դրսում» հընչած չլիմի, «դրսի օրհնանքը» չառնի, մոր գա Հայաստան: «Մարգարտաշար» պոլիտն էլ, չգարմանա՞ք, առաջինը գերմանացիներն են մվագել, բայց չէ՞ որ սա ոտքից-գլուխ հայկական կավից է սարքած: «Երեք խոսք Հայաստանի մասին» սիմֆոնիայի պրեմիերան էլ Կիևում է եղել: Այնտեղ հեղինակին գործնականորեն են սիրում-հարգում:

Կմուտ Համսունի ծննդավայրն այցելող հայ առաջին կոմոզիտորը Սադոյանն է: Մեծ մորվեգացու հիշատակին այնտեղ մա դաշմամուրի իր սոնատն է մվագում և վերջին տակտերը համեմուն հատուկ հորինած աղոթքով:

Եթե գրածները պրակավորենք՝ պատկանելի թիվ կստացվի: Ազգային մշակութային գործիչն էլ ի՞ր անցյալն ու ներկան ունի: Եռանդն անսպառ է, այն աստիճան, որ ամեն մոր շփումից հետո թվում է, թե Էդվարդ Սադոյան արվեստագետը դեռ մոր է սկսվում, մինչդեռ նկարագրածս պահին մա մտածում է կյանքի կարևոր մի փուլ ամփոփելու մասին, այն փուլը, որ հավատքի բերեց առ Աստված և Աստծո միջոցով՝ առ Մարդ: Ասում է՝ «դեռ ասպիրանտ էի, Մոսկվայից Երևան եկա, կարոտս հոգևոր լրացման կարիք ուներ: Ամառ էր: Նստել էի արևի տակ և ...«Մատեան ողբերգութեան» էի կարդում: Երկու արև՝ Արեգակն ու Նարեկացին ակամա համեմատեցի: «Օրհնեալն» ու «Ո՛վ, ամենատեսը» վաղուց պարտիտուր եմ դարձրել: Ընձաչման վերջնագիծը, սակայն, դեռ հորիզոնից այն կողմ է»:

Ամերիկա է գնում: Օվկիանոս հատում, հատելով՝ մեկ անգամ էլ համոզվում, որ հորիզոնն անհասանելի է: Իննից յոթ ամիսը Նյու Յորքում է. հանդիպումներ, մոր բարեկամներ, ճանաչում, բայց և ... կարոտախոս: Երևանն է կարոտում, ընկերներին, մկրտության ծպտյալ տաճարը, Սրբի ձայնը: Տոմս, օդանավ, թոփչք, վայրէջք. շունչը, կարծես, տեղն է գալիս:

Հաջորդ երեկոյան արդեն տաճարում է: Բետոնե խոնավ պատերի, կամարի ու պատշգամբների փոխարեն վաղուց ի վեր օթյակների ոսկին է, շքեղ մախշերը, շլացուցիչ ջահերը, ետնաբեմը պատնեշած երգեհոնը: Երգող լուսաշերտերի փոխարեն

էլ ֆիլիհարմոնիկ նվագախումբն է. դէկին՝ Գևորգ Մուրադյանը: Սա՛ էլ սրբաբան է, բայց անցյալը, Սրբի ասածը հանգիստ չեն տալիս:

Ռադիոն Ստեփան Զաքարյանի «Գրիգոր Լուսավորիչ» պիեսն է պիտում: Արվեստանոցի դաշնամուրի համար Սադոյանը պարտիտուրի մի քանի էջի հենարան վաճառակ է պատրաստել. հոկոս, հարմարեցնում է դրանք և լսում: Կլանված, անսովոր մի հետաքրքրությամբ... Զանգվածային տեսարանի ժխորը հանկարծ մահանում է, և ծանոթ ձայնը սարսեցնող հրամայականով ազդարարում.

- Աստծո կամքով նյութն ուղարկել եմ: Մաքստի՛ր ...

Հետո մանկուց ծանոթ կարկամն է: Մեկ րոպե, թե մեկ ժամ՝ չգիտե: Սթափվում է: Ռադիոն լռել է: Վերջին բառի արձագանքն է մարում. «Մաքստի՛ր»:

«Սա էլ, երևի, ի՛նչ խոր Վիրապն է լինելու»: Համեմատելը հավասարեցնել չէ: Ազնվությունից չշեղվելու ճանապարհին՝ Գրիգորը պարզապես ուղեցույց կլինի:

Առաջին խոչընդոտը պիեսից լիբրետո հյուսելն է: Հյուսողին երկար փնտրելուց հետո՝ ի վերջո ինքն է փորձում, գրելով՝ հնչյունավորում խոսքը, այս կամ այն դարձվածքը հարմարեցնում երաժշտական ի՛ր մտածողությանը:

«Նախերգը» գլխավոր գաղափարն է: Երգչախումբ: Խոսող ու երգող: Խոր Վիրապում տառապող Գրիգորի խոհն ու հույզն է թարգմանում: Արական երգչախումբ: Գրիգորից մեկ և կես հազարամյակ հետո ժամերգողին մնան: Քսաներորդ դարավերջի ոռյալն էլ մեղաց խոստովանության սկիզբն է դրդանշում: Մեծ օկտավայի ֆա-դիեզից ցատկով երկրորդի համահունձն է «խոցում» ... երեք ցատկ էլ՝ և դադար ... հետո դաշնակահարը ոռյալի ներսից լարերն է կամթում, ափով զարկում լարախմբերին ... նորություն չէ: Ծառ մախորդներ թե ժամանակակից երևալու համար են արել՝ Սադոյանը պատկերայնության խնդիր է լուծում. փոսի խավարից, օձերից ու կարիճներից պրկված նյարդերի աստիճանական լարման երաժշտական վերացականացումն է սա: Լուսավորչի հավատքն օձերին, կարիճներին էլ, ի վերջո, հմայել, հանդարտեցրել է, և սկզբում խառնամբոխը, ապա երգչախումբը կանոնակարգված խոսքով ու երգով, մեծ բանաստեղծից փոխ առած տողերով չխայթելու, չթունավորելու կոչ են անում.

Կեսգիշերային այս լռության մեջ

Նշանոթ օրհնյալ ձեռքիս մատներով

Քեզ եմ կարկառում, ո՛վ ամենատես,

Որ անցիտության խավարով երբեք չես աղոտանում,

Այլ բնակվում ես ու հանգչում ես միշտ

Ամմատույց լուսի ջինջ ոլորտներում ...

Նարեկացին Աստծուց է, ուրեմն մրա ասելիքը վեց դար առաջ էլ հայտնի էր Աստծուն, Աստծով՝ ման Գրիգոր Լուսավորչին: Աստվածայինին ձեռք մեկնելով՝ Սադոյանն էլ երևի այսպես մտածեց: Աստծո օրհնամբով մախերզը հյուսեց, ըստ իս՝ օպերայի այցետոմսը:

Գոհունակությամբ աղաչում եմ Քեզ՝

Ա՛ն վշտառաբիս հզոր թևերիդ պաշտպանության տակ,

Փրկի՛ր մերխուժող խառնամբոյս, պղտոր այս ցմորքներից...

Ցնորքների արձագանքը ման Կոմիտասի խելագարության տարիներինն է: Սթափվելով՝ վարդապետն էլ երևի աշխարհիկ մեղքերը քավելու կոչ է արել: Բոլոր ժամանակների այրերին, մանավանդ հոգևոր...

Սկզբում՝ եմթագիտակցաբար, հետո՝ մպատակադրված, օպերան ընթացել է լուծման ա՛յս ճանապարհով:

Առայժմ մեկ արար է գրվել: Սկզբում կլարնետն է: Խոր վիրապում տառապող հոգու մնան միայնակ: Մաքուր, անկեղծ: Ապա՝ տասներկու դղումը, ըստ հեղինակի՝ առաքյալների մուտքը, միաժամանակ՝ քրիստոնեության զաղափարի, որը Տի-րոջ՝ Հիսուս Քրիստոսի մեղեդային մեներգն է ամրացնում, Պատարագի «Սուրբ Աստված...» հատվածի կառուցվացքային հեմակետերով: Ծարակամաբույր, տա-դաբույր, բայց ոչ շարականի կամ տաղի մեջբերումներով: Վերջինս երկրորդ արա-րում է լինելու, երբ Հայաստանում քրիստոնեություն կհռչակվի, իսկ այստեղ...

Մարտնչող հեթանոսությունն է մերխուժում, մվազախմբի ահարկու դիսոնանս-ներով վերաճում ժխորի: Ժխորը, ի վերջո, պիտի հանդարտվի: Լուծումը «սուլ» հընչ-յունն է՝ բազմերանգ մի «դամ», որ հստակման տեմչով փողայիններից աստիճանա-բար ազատվում է, ներկայանում լարայինների ջինջ միաձայնով. «սուլ», որ լատինա-տառ «G» է: «Գ»՝ Գրիգոր, մեռելների թագավորությունում դեռ շնչողի, հավատքը չկորցնողի անվան սկզբնատառը:

Սա գրելիս՝ կոմպոզիտորը դեռ չգիտե, որ առաջին արարի համերգային կա-տարմանը «Գ»-ն եռակի խորհուրդ է ունենալու. գլխավոր հերոսը, մրան մարմնա-վորվող երգիչ, կոմսերվատորիայի ասպիրանտ Գրիգոր Ծագոյանը և մախերզում «սթեյնվել» ոռյալը դողաճեցնող, ներսից լարերը կամթող, լարախմբերին ձեռքի ա-փով զարկող դաշնակահարը դարձյալ Գրիգոր է, Գրիգոր Ամարյան, հրաշք մի պատանի, որ փարիզյան միջազգային մրցույթի առաջին մրցանակը և «գրան պրի»-ն է շահել: Մի «Գ»-ով էլ դիրիժոր Գևորգ Մուրադյանի անունն է սկսվում, մվիրյալ երաժշտի, հայ կոմպոզիտորների շատ գործեր կյանքի կոչողի: Ռադիոյի մվազախմբում, ապա ֆիլհարմոնիկում, Երևանի սիմֆոնիկում, որի դաստիարակ

նվազավարձ էր: Ֆիլհարմոնիկ երգչախմբի ղեկավարությունը ստանձնեց՝ հասավ նախաձեռնի ներդաշնակության, հիմա շաբաթօրյա հոգևոր ավանդական համերգներն է վարում, պարբերաբար հանդես գալիս սիմֆոնիկ, վոկալ-սիմֆոնիկ ծրագրերով...

Առաջ անցա, մինչդեռ պիտի ասեի, որ Երևանի գլխավոր տաճարի հիմքը դնելուն, լուսահիշատակ Վեհափառ Տեր Գարեգին Առաջինի օրհնանքին էդվարդ Սադոյանը ներկա էր. դիտում, լսում, լուսանկարում էր: 1949-ին վայրագորեն քանդած Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցու փոխարեն համանուն տաճարը պիտի վեր խոյանար՝ ավելի բարձր, վեհաշուք, նույնիսկ հետվից մոտ թվացող ... «Այս տաճարի շինարարության ավարտին ես էլ, մտածեց, իմ օպերան կավարտեմ, որ նույնպես «Գրիգոր Լուսավորիչ» է»:

Նյութն ուսումնասիրում, հնչյունավորում, համադրում է. Լուսավորչի տառապանքներով տառապում, նրա հետ աղոթում, աղոթքով փոսի մեջ օրվա հացն ու ջուրն իջեցնող պառավի թոռան ապաքինումը հայցում, ստանալով՝ զոհանում, փառաբանում Հիսուս Քրիստոսին, մի խոսքով՝ հավատում է, հավատքի դիմաց ներշնչանքի արժանանում, արժանացածով կենդանացնում Տրդատ արքային, Աշխեն թագուհուն, Խոսրովիդուխտին, Հազարապետ Օտային, հավատքով հոգու խաղաղությունը գտած Բանտապետին: Հիսուս Քրիստոսի վարքն ու ասելիքն էլ, թվում է, ինքը Տերն է թելադրում: Մենախոսություններ, երկխոսություններ, երգչախմբի մասնակցությամբ զանգվածային տեսարաններ՝ խոհազգացմունքային տրամաբանորեն շղթայված ամբողջություն են, որը մասնատելն ու մաս-մաս վերլուծելը էջեր կպահանջի:

Օպերայի համար անչափ կարևոր մի առանձնահատկություն, այն էլ ժամանակակից օպերայի, անշրջանցելի է: Ավանդական արիաներ, անսամբլներ առաջին արարում, ճիշտ է, չկան: Հիմքը խոսքից բնականորեն բխող ասերգերն ու մեղեդային փոքրիկ զեղումներն են: Կրթությամբ երգարվեստի մասնագետիս շոյում է այս բոլորի բնական հոսքը, որ մասնավորապես նոր կազմավորվող երգիչներին կարող է հաճելի ծառայություն մատուցել՝ զանազանել, հարստացնել նրանց պատկերացումն ասերգության մասին, 1700-ամյա ժամերգությամբ հստակածին յուրօրինակ վերնաշենք դառնալ:

Բոստոնից պրեմիերային ժամանած Տ. Տաճատ ավագ քահանա Դավիդյանը միտքս շարունակում է. «Այս երաժշտությունով 21-րդ դար մտանք, այդպես էլ պետք է լինի, միշտ պիտի արդիացնենք մեր ունեցածը, և այսօր էդվարդ Սադոյանն այդ ըրավ»:

Արվեստասեր ու արվեստագետ Տեր Տաճատը դեռ մի քանի տարի առաջ Սադոյանի կարևոր մի նախաձեռնության հովանավորն էր. հայրենասեր քահանայի նյութական օժանդակությամբ Խորեն Տեր-Հարությանի լքված գերեզմանը վերականգ-

մեցին, վրան մեծ արվեստագետին արժանի քար դրին: Եվ այս բոլորը՝ պատմության հերոսի «խորեն արձանագործ» սիմֆոնիկ պոեմի ուղեկցությամբ:

Օպերայի առաջին արարն էլ բնական է, որ Տեր Տաճատ Դավիդյանի մամա խոստովանաֆայր պիտի ունենար: Կոմպոզիտորը երգեց, նվագեց, ապա դարձավ արվեստանոցում մստած քահանային:

- Ձեր կարծիքը, Տեր Հայր:

- Կանոնավոր և հիմնական զարգացում էր մեր ունեցածին: Հավնեցա:

- Կարո՞ղ եք օրհնել:

Եվ քահանան օրհնանքի փոքրիկ մի արարողություն կատարեց: Հետո հարցրեց.

- Ասիկա ո՞ր պիտի ներկայացվի:

- Ներկայացնելը թերևս ամենամեծ խնդիրն է: Հովանավոր է պետք, իսկ Հայաստանի այսօրվա վիճակը լավ գիտեք:

Տեր Տաճատը վերադարձավ Ամերիկա, հարցուփորձ արեց և ...

Խոլիկյան քույրերը՝ Նանսին և Միշելը, արձագանքեցին: Հրաշքն, ինչպես ասում են, մորից Աստծուց էր:

- «Գրիգոր Լուսավորի՞չ»: Մեր հոր անունն ալ,- ասացին,- Գրիգոր էր, ուրեմն մենք պիտի հովանավորենք»:

Լուրը հասավ Հայկական ֆիլհարմոնիկ երգչախմբին, նվագախմբին, դիրիժոր Գևորգ Մուրադյանին, ոգևորեց մրանց: Նույն ոգևորությամբ՝ մեներգիչների մի ընտրանի ժողովեցին: Լուսավորչին, ասացի, Գրիգոր Ծագոյանն էր ներկայացնելու, Տրդատ արքային՝ Սարգիս Թորոսյանը, Աշխեն Թագուհին Գայանե Գեղամյանն էր, Խոսրովիդուխտը և խոր Վիրապի փոսը հաց ու ջուր հասցնող պառավը Լիլիթ Գրիգորյանի ձայնով էին, Հիսուս Քրիստոսն ու Քրմապետը՝ Ռուբեն Նուրիջանյանի, իսկ հավատքով խաղաղված բանտապետը Հակոբ Սարյանն էր: Հովանավորչական գումարի ակնկալիքով եկան: Կարդացին, երգեցին, նվագեցին՝ ակնկալիքն էլ մոռացան: Սիրեցին երաժշտությունը, բարի, անմիջական հեղինակին. «Նման մի բանի,- ասացին,- վաղուց էինք սպասում»:

Արարը հոգևոր ավանդական համերգի ժամին ներկայացրին 2000 թվականի մոյեմբերի 4-ին: Ներկայացնելուց առաջ խունկ ծխեցին, Ներսես արքեպիսկոպոս Պողապալյանը և Տաճատ ավագ քահանա Դավիդյանն օրհնեցին: Հայոց հոգևոր առաջնեկի ծնունդը կայացավ: Մեկ արարով էլ տպավորիչ էր: Մանավանդ մարտնչող, «մա՛հ Գրիգորին» վանկարկող հեթանոսությանը խաղաղեցնող քրիստոնեական աղոթքով. «Աստված երկնավոր, փառավոր մեր Տեր, բժշկիր հայոց Տրդատ արքային...»:

Լսածս ու տեսածս անխաղ թատրոն էր: Նայում, լսում, փորձում էի խաղը հետը պատկերացնել: Սպենդիարյանի անվան թատրոնի բեմում, թատրոն, որ հիմա հո-

գեվարք հիշեցնող օրեր է ապրում: Տե՛ր, փրկի՛ր մեր օպերան, և թող «Գրիգոր Լուսավորիչ» այդ փրկության սկիզբը լինի: Փրկի՛ր այնպես, ինչպես իմ բարեկամ Էդվարդ Սադոյանին հավատքի բերի: Նրա դաստիարակ վարպետը՝ Ալեքսանդր Հարությունյանը, բեմից օրհնեց իր սանին, կարծիք հայտնեց, որ կերտածը հալկական երաժշտության զանաքան կմտնի: Ընդհանուր առմամբ խիստ, անաչառ մատարն:

Մեր սերնդի մկրտված կամ չմկրտված լինելը խորհրդային տասնամյակների փոշին է ծածկել: Մեր ծնողները երկրային կյանքից հեռացել են: Հաստատելը կամ ժխտելը բնականաբար մեր հոգան է: Եվ Աստծո ծառա Էդվարդը Սուրբ Հովհաննես եկեղեցի է գալիս, Ծափն քահանա Հայրապետյանի ազնվությամբ հմայված՝ մրա մկրտությունը խնդրում: Բուստոնցի Տեր Տաճատն այս պահից մահ Էդվարդի կնքահայրն է: Օպերան բեմից մերկայացնող ասմունքող Սարգիս Նաչարյանի առաջարկով ծննդականով «Էդվարդ» անվանը կնունքի «Մեսրոպ» անունն է ավելանում: Հետայսու մա Էդվարդ - Մեսրոպ Սադոյան է:

Մկրտության ավագանի մեջ Տեր Ծափեն չորս կաթիլ յուղ է կաթեցնում, կաթիլները դառնում են խաչ, խաչը պտտվում, դառնում է հավերժության ճշան: Մյուտոնը դարերի խորքից է եկել, հայերինը՝ հենց Լուսավորչից, և գուցե Լուսավորչի կամքով էր, որ դրոշմվեց Էդվարդ-Մեսրոպի ճակատին: Արվեստի կիսաշեն տաճարում ավագան ավետող Սու՞րբն էլ գուցե ինքը Գրիգոր Լուսավորիչն էր:

